

לקראת כלה

על פיוט לכה דודי

דוד הלל

מי היא הכלה בלכה דודי – העבת, ישראל, ירושלים?
ומי הוא דודה ההולך לקראתה?
כאן נבטה להראות אידן קסמו של משל אחד
פועל על נמשלים שונים ומתחלפים,
שטניין כולם אחד – זוגיות ויחסי אהבה ורעות.

אמרה שבת לפני הקב"ה: רבנו של עולם!
לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג!
אמר לה הקב"ה: כנסת ישראל היא בן זוגך!
בראשית רבה יא ח

נמשלו הדוד והרעיה העליונים לחתן וכלה, ונמשלו עם ישראל וארצו לרעים
אהובים, וגם השבת וישראל משולים לזוג. משלים רבים הם, ואחד הוא עניין
כולם: היחס, הקשר בין חלקי ההווה הוא כפי שאנו מכירים מחיי בני זוג: חיבה
ואהבה, כמיהה והשתוקקות, ולעיתים אף פירוד וריחוק שסופם חיבור מחודש.
כאן נבאר את "לכה דודי" (שלושת הבתים הראשונים, והבית האחרון)
הנמשל שהוא מהווה לו משל – חתן וכלה. תפילתנו לה' שלא תצא תקלה מתחת
דינו, ויהיו נא אמרינו לרצון לפני אדון כל.
דברים אלה נכתבו וחולקו כמזכרת בחתונתי, ומכאן סגנונם המיוחד.

לְכֵה דוּדִי לְקִרְאֵת כְּלָהּ. פְּנֵי שֵׁבֶת וְקַבְּלָהּ.

בימי המקובלים בצפת, בחצות היום של האלף השישי, החל עם ישראל לקבל
את השבת. לא היה עוד די באמירת "מזמור שיר ליום השבת" לפני "בדכור", אלא
הורגש הצורך להתכונן לשבת המתקרבת, לשיר ולזמר לה ולצאת לקראתה.
אמנם, כבר בימי התלמוד מוצאים אנו את ר' חנינא מתעטף ויוצא לקראת שבת,
אך המנהג עדיין לא פשט אז. בצפת של האר"י חובר הפזמון "לכה דודי"

והתפשט במהירות בעולם, יחד עם סדר שלם של מזמורי תהלים ואמירת "במה מדליקין", שנתגבשו ליחידה אחת – קבלת שבת.

בערך באותה תקופה מתפשטת גם אמירת "תיקון חצות", וגם היא – על-ידי האר"י וגוריו. בתיקון חצות מבכים את צער השכינה ותובעים את קומה מעפרה.

אפשר ששני המנהגים משמעותם אחת: עם ישראל לא עומד עוד פסיבי וממתין, אלא נוטל את היוזמה לידי, מתקן את הדרוש תיקון ויוצא לקראת הגאולה כדי להביע את השתוקקותו לה ואת רצונו הכן בהופעתה. כך עולה שאמירת קבלת שבת ותיקון חצות הן ראשיתה האמיתית, במובן הפנימי-נשמתית, של הציונות, והם שהעניקו לה את תעצומות הנפש שנדרשו לה כדי להחל בתיקון עולם.

בזה דומה היא כנסת ישראל לאשה, שתחת להמתין שיבוא אישה ויגאלנה, קמה היא בעצמה ופונה אליו לשדלו לרצות בה, כמאמר הכתוב: "כי ברא ה' חדשה בארץ – נקבה תסוכב גבר" (ירמיהו לא כא). עולה אם כן שכנסת ישראל, בנקביותה אכן "מתאימה" לשבת, כדברי המדרש שצוטט לעיל, בו מבקשת השבת בן זוג. כמו שבימים א' וד' מששת ימי הבריאה נברא האור, בשני ובחמישי המים, ובשלישי ובשישי הארץ, עומדות השבת וכנסת-ישראל כזוג, שעל אף שלא נברא בהן דבר, מהן נברא הכל, כי הן תכלית הכל, מעין עולם הבא – ההולך ובה אל המגמה הא-להית.

השבת וישראל אינם רק דומים, אלא גם מתייחסים זה אל זה כזוג: ישראל הם הדוד, כביכול, והשבת – הרעיה. אך יחס כזה אפשר למצוא גם בין הקב"ה וישראל, בין ישראל וירושלים, ובין השכינה ועם ישראל, ועל איזה מהם מדבר "לכה דודי"? האם הדוד הוא ה', הכלה ישראל, והשבת היא עת הזיווג? או אולי הדוד הוא ישראל ושבת היא הכלה? או שמא בני הזוג הם השכינה והקב"ה? נראה שבמתכוון עשוי הפזמון כך שהדברים לא יהיו ברורים ויתפרשו לכמה פנים, ועושר הדימויים הזה מאפשר למתפלל להיפתח ולחוש מעט מטעם עולם הבא, בו הכל אחד ופועם יחדיו. יתר על כן, תפקידם של ישראל מתחלף בפירושים השונים מזכר לנקבה, והדבר יוצר בתוך ישראל גופא מקום להכיל זוגיות.

שני דברים נוספים אינם מוזכרים במפורש בפזמון, על אף שרובו עוסק בהם: ירושלים וגאולת ישראל. נראה שדווקא ציונם ברמז, תוך שימוש בציטוטים רבים ("לכה דודי" מכיל כ-25!) (ציטוטים), שגם הם כשלעצמם עמוסים רבדי משמעות רבים, הופך את "לכה דודי" מפיוט רגיל לחוויה נשגבת וסוחפת.

גם הביאור שלפנינו אינו מנסה לקבוע מסמרות בשאלת זהות הדוד והרעיה. אדרבא – התגלה כאן כר נוח לשוטטות בין הדימויים השונים, ובין המשל והנמשל, כדי להתבונן בכל אחד מהמפגשים ולראות כיצד מתרחש בו הפלא, פלא הזיווג.

אחת היא לנו: בפתח עומדת לה שבת מנוחה, והדוד הולך לו, לקראת כלה.

שְׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדַבּוֹר אֶחָד. הַשְּׁמִיעֵנוּ אֶל הַמֵּיָחָד. יְהוָה אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד. לְשֵׁם וּלְתַפְאֶרֶת וְלִתְהַלָּהּ.

שְׁמוֹר חֲכוֹר. מִיד בְּתַחֲלִיתוֹ עוֹסֵק פִּיּוֹט "לֵכֵה דוּדִי" בְּזוּגִיּוֹת, בִּיחֹס וּבִאֲחֻדוֹת שְׁבִין שָׁנִי קִטְבִּים. מִצּוּת הַשְּׁבֵת נִזְכָּר בְּעֶשְׂרֵת הַדִּיבְרוֹת בְּשָׁנֵי נוֹסְחִים: בְּסִפֵּר שְׁמוֹת "זָכוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ" (שְׁמוֹת כ ח) וּבְסִפֵּר דְּבָרִים "שְׁמוֹר אֶת יוֹם הַשְּׁבֵת לְקִדְשׁוֹ" (דְּבָרִים ה יב). וּשְׁתֵּי פָּנִים הֵן לְצִוּוֹי עַל הַשְּׁבֵת: מִחַד, מִצּוּת הַזְּכִירָה, עַל־יְדֵי קִידוֹשׁ וּסְעוּדוֹת שְׁבֵת, הַכּוֹלֵלֶת בְּתוֹכָהּ אֶת כָּל הַתּוֹכֵן הַרוּחָנִי הַחַיּוּבִי שֶׁל הַשְּׁבֵת, כִּיּוֹם שְׁבִיתָת ה' מִמְּלֹאכָה, "זָכוֹר לְמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית", אֶת עֲצָם הַיּוֹת הָעוֹלָם נִבְרָא וּמִתְחַדֵּשׁ וְאֶת הַתְּקַשְׁרוֹת הַבְּרִיאָה לְרַבְדִּים הָעוֹמְדִים בְּתַשְׁתִּיתָהּ וְעִתִּידִים לְהַתְּגַלּוֹת – מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא. מֵאִידֶךָ, מִצּוּת הַשְּׁמִירָה, הַמְּבוֹטָאֵת בְּאִיסוּרֵי הַמְּלֹאכָה וְאִפִּילוֹ הַדִּיבּוֹר הַקִּיּוּמִים בְּשְׁבֵת, שְׁלֵעִיתִים הַיּוֹם דּוּמִינַנְטִים יוֹתֵר מִמִּצּוּת הַזְּכִירָה.

בְּאֹפֶן כְּלָלִי שֵׁיכָת הַזְּכִירָה לְרוּחַ, לְמַחֲשָׁבָה, לְכוּוֹנָה, לְצַד הַפְּעִיל וְהַאֲקֻטִּיבִי שְׁבִשְׁבֵת, וְאִילוֹ הַשְּׁמִירָה קְשׁוּרָה לְעוֹלָם הַמַּעֲשִׂי, לְהִימְנְעוֹת מִפְּעוּלָה וְלִהְתַּכְנֹסוֹת פְּנִימִית (הָעוֹלָם הַמַּעֲשִׂי וְאִי הַעֲשִׂיָּה הֵם אֶחָד, מִפְּנֵי שְׁבִשְׁתִּיהֶן חֵל צְמֻצוֹם בְּאוֹר הָעֲלִיוֹן, וּבְחִירָה לְעֲשׂוֹת דְּבַר אֶחָד מִסּוּיָם, אוֹ לֹא לְעֲשׂוֹת כְּלָל). שְׁנֵי הַצַּדִּדִּים מְשַׁלְּמִים זֶה אֶת זֶה, לֹא כְּחֻלְקֵי שֶׁל שְׁלֵם, אֲלֵא כְּאִיבְרִיּוֹ שֶׁל גּוֹף חֵי. הַרוּחָנִיּוֹת אִי אִפְשָׁר לֵה שְׁתַּקְּיִים בְּלִי עוֹלָם מַעֲשִׂי שֵׁיבִסֵּס אוֹתוֹ, לְכוּוֹנָה הַטּוֹבָה אֵין מִשְׁמַעוֹת שְׁלֵמָה לֹלָא מִיְמוּשָׁה, וְגַם הַפְּסִיכִיּוֹת כְּשֶׁלְּעֲצָמָה לֹא תַפְעַל טוֹב אִם לֹא תִהְוֶה מִצַּע לְהִפְתַּחוֹת לְעוֹלָמוֹת עֲמוּקִים יוֹתֵר. שְׁמוֹר – וְזָכוֹר.

מֵאֲלִיָּה עוֹלָה הַהִבְנָה שֶׁהָאֹפֶן בּוֹ מִתִּיחֹס יִשְׂרָאֵל לְבֵת זּוּגוֹ – הַשְּׁבֵת, הוּא הַנְּדַרֵּשׁ מִכָּל בְּנֵי־זוּג. מִחַד אַהֲבָה, כְּבוֹד וְחִיבָה, הַמְּחוֹלָלִים אֶת סְעוֹת הָאֵהָבָה; אֶךְ מֵאִידֶךָ דּוֹרֵשׁ הַקֶּשֶׁר הַשְּׁקֵעָה וְעַמֵּל, אַחֲרִיּוֹת הַדְּדִית וְעַמִּידָה בְּמַעֲרֻכּוֹת כְּלָלִים תּוֹבְעָנִיּוֹת – הֵן כְּלָפֵי חוּץ, בְּקִבְעֵת הַגְּבוּלוֹת שְׁמָהֵם וּפְנִימָה לֹא תִתְכַּן הַתְּעַרְבוֹת חִיצוֹנִית בְּקֶשֶׁר, וְהֵן כְּלָפֵי פָּנִים, בְּכָל הַחֻבּוֹת הַהַדְּדִיּוֹת וְחֻלּוֹקַת הַתְּפַקִּידִים שְׁבִין בְּנֵי הַזּוּג.

אִי אִפְשָׁר לְקֶשֶׁר שֵׁיּוֹתֵר בְּלֹא כְּמִיָּהָ, אַחֲרֵת יִהְיֶה לְהַסְכֵּם עֶסְקִי וְתוֹ לֹא. אֲבָל גַּם הַצַּד הַשְּׁנַיִ שֶׁל הַמְּטַבֵּעַ קִיּוּם, לְמֵרוֹת שְׁמוּדְעִים אֵלָיו פְּחוֹת. קֶשֶׁר שֶׁהֵינּוּ עֲמוֹס אַהֲבָה וּסְעֵרֶת רַגְשׁוֹת, בְּלִי שֵׁיּלוּ לּוֹ אַחֲרִיּוֹת הַדְּדִית וְעוֹלָם מַעֲשִׂי מִפּוֹתַח הַיּוֹנוֹ בּוּעָה, דְּמִיּוֹן, שְׁסוּפּוֹ לְהַתְּפוּגַג וְלִהְתְּפוּרֵר, בְּאֵין לוֹ שׁוֹרְשִׁים מוֹצְקִים וְנִטְוְעִים הֵיטֵב בְּקֶרֶע. בְּמוֹבֵן מִסּוּיָם, דּוּוֹקָה חֻלְקִיּוֹ הַסְּתַמִּיּים שֶׁל הַיּוֹסֵם בֵּין בְּנֵי הַזּוּג הֵם הַמַּעֲדִידִים יוֹתֵר מִכָּל עַל הַיּוֹתֵם קְשׁוּרִים בְּקֶשֶׁר עֲצָמִי וּבְלַחֵי נִיתְקָה. גַּם אֵל רַגְלִיו מִתִּיחֹס הָאָדָם כְּדַבֵּר מוֹבֵן מֵאֲלִיּוֹ, וּבְכָל זֹאת הִרִי הֵן הַבְּסִיס עֲלִיוֹ נִשְׁעֵנִים הַחִיּוּם, תִּרְתִּי מִשְׁמַע.

אוֹלֵי כֵךְ יוֹבֵן מְדוּעַ בְּחַר רַבִּי שְׁלֵמָה אֶלְקָבֶץ לְהַקְדִּים אֶת "שְׁמוֹר" ל"זָכוֹר", עַל אֶף שֶׁסֹּדֵרֵם בְּתוֹרָה הַפּוֹךְ: כֶּשֶׁם ש"סוֹר מַרְע" קוֹדֵם ל"עֲשֵׂה טוֹב", כֶּשֶׁם שִׁירָאָה קוֹדֵמַת לְאֵהָבָה וְהַלִּילָה קוֹדֵם לַיּוֹם, וְכֶשֶׁם שְׁכָל תּוֹפְעָה זּוֹקֶקֶת לְשֵׁם הַתְּגַלּוֹתָהּ

שיתפנה עבורה מקום ומרחב לשרות בו, כך ה"שמור" מגדיר את ה"מסגרת" השבתית בתוכה יכולים ישראל ודודם להשתעשע באהבתם, אהבת ה"זכור".

"זכור" ו"שמור" מרמזים כשלעצמם על האיש והאשה, שכן "זכור" מלשון "זכר", הנטוע בהררי קדם של הרצון והתכנים הא-להיים, ולפיכך זוכר ויודע תמיד להתבונן על המציאות בכללותה. עבורו היא מערכת גדולה בה כל פרט הוא בעל מגמה וערך, ולא נשכח. "אשה" מלשון "נשיה". הכאן והעכשיו, העולם כמות שהוא על סיבוכיו ופרטיו הוא הניכר לעיניה, ומתוך כך צומחת עבודת שמירה גדולה, של מתן יחס נבדל ואכפתי לכל חלק והגדרת הגבולות בינו לבין חברו. דווקא מהיחס הזה, המצומצם והפרטי, יכול לבוא כל דבר לידי בשלות מלאה, ולהצטרף באופן כן לתוכנית הגדולה של הזכר. "כל השרוי בלא אשה שרוי בלא חומה", ולכן היא מקיפה אותו בחופה ומייסדת בכך את חומות הבית. אכן, "זכור" ו"שמור" אינם רק מלמדים אותנו על טיבה של זוגיות, אלא מקיימים בעצמם מערכת זוגית בה כל צד נזקק לחברו ונותן לו.

בדיבור אחד. קסמה של האהבה הוא בגילוי המשותף של שני אנשים זרים שעל-אף כל שונותם חצובים הם ממקור אחד, ונשמתם אחת ביסודה. יותר מכל מבטא זאת סיפור הנסירה הנדרש מהכתובים בבראשית. בתחילה כתוב "זכר ונקבה ברא אותם" (בראשית א כז), אך לאחר מכן האדם מתגלה כבודד, "לא טוב היות האדם לבדו" (שם ב יח), וצלעו (הניתנת להתפרש במשמעות "צד" שלו) מופרדת ממנו ונבנית לאשה. גם "שמור" ו"זכור" מקורם אחד, בדיבור אחד נאמר, כי הווייתם הינה אחת. היכולת הא-להית לשאת הפכים, להשיאם ולחברם זה עם זה, נעוצה בהיות המבט הא-להי אחדותי ופשוט, מתעלה מעל כל ההפרדות וההבדלות, ויורד אל תוככי פנימיותן, לחשוף את היזדקקותן ההדרית ואת כמיהתן להתחבר מחדש.

השמיענו אל המיוחד. "אחת דיבר א-להים, שתים זו שמעתי" (תהלים סב יב), הקליטה האנושית של הדיבור הא-להי הינה בהכרח מפוצלת בשל מוגבלותם של הכלים האנושיים. אך דווקא משום כך מתהווים בעולם רסיסי א-להות רבים, החפצים לשוב לאחדותם גם בלב השומע, ולא רק בשמים מהם נולדו. ההקשבה של כנסת ישראל לדודה היא המייסדת את הזוגיות ביניהם: ה' הוא המדבר בהתגלות רבת ההוד בסיני, שם נוכחות הדיבור ניכרת עד לראיית הקולות, בניסים גלויים ונסתרים, ובמפעלות ההיסטוריה לאורך הדורות, ואילו כנסת ישראל שומעת, ובשמיעתה מתרקמים ונולדים בה נביאים וחכמים, מלכים וכהנים, גיבורים וענווים. את הכל מניע הקול, הקריאה הטמירה מאת ה'.

השמיעה יוצרת דיאלוג ומגדילה את השומע והמשמיע אחד בעיני השני. באופיה הלא-מוחלט, המעומעם משהו, חודרת השמיעה אל עומקי עומקים בלי לצמצם ולהגדיר, ותמיד פותחת ומרחיבה את הדיאלוג ומרחיקה מהדמיון ש"זהו זה", שהכל כבר ידוע ונצפה ואין עוד מה למצוא אצל הזולת. השומע, בעצם נוכחותו, הופך את "האחד" ל"שניים", וכל מה שנאמר מקבל צורה חדשה,

כתוכן נשוא הפכים קוטביים המשתעשעים באהבתם ומולידים מודעות חדשה ובהירה. בד בבד, השמיעה דווקא מייחדת את המשמיע לשומע ולהפך, כי האזניים כרויות רק לקול אחד, והקול פונה אל המקום בו הקשב הוא הפנימי והרוטט ביותר. אל המיוחד.

השבת היא יום של הקשבה, של התבוננות פנימית על מקורו של עולם והיותו נברא ("זכר למעשה בראשית") וטעימה קלושה מהצפוי בעתידו ("מעין עולם הבא"), ומא־להיו האחד, הכולל הכל מראשית ועד אחרית, והמיוחד, שומע עם ישראל את שני חלקי הציווי על השבת, "שמור" ו"זכור".

ה' אחד ושמו אחד. שבעים שמות לקב"ה, וכל התורה כולה שמותיו, מפני שאת הווייתו כשלעצמו איננו תופסים, והיא מתגלה אלינו בריבוי פנים, שמות. הסכנה הטמונה בכך היא הניתוק, שכחת השורש הבלתי ניתן להגדרה ממנו נולד השם. זהו הקושי העומד בבסיסו של כל קונפליקט בעולם: כיצד יישארו הדברים הם עצמם, למרות הצטמצמותם להופעות קטנות שלכאורה אינן מבטאות אותם? איך תימנע התחושה הצורבת שאי אפשר להגיע לביטוי אותנטי, ש"זה לא זה", העלולה להוביל לרוגז, וגם לייאוש מהיכולת להופיע בכלל, להתכנסות?

התשובה היא שזהו באמת פלא. זכו – שכינה ביניהם, והתאמה מוחלטת קיימת בין העצם לשם, עד כדי יכולת לומר "זאת הפעם עצם מעצמי" ולזהות בדבר המוגבל את אורו הפנימי הבלתי־גבולי. זו מטרת הבריאה כולה, לייחד את ה' ושמו, להביא להשראת השכינה מן העליונים בתוככי התחתונים. גם "זכור" ו"שמור" מקיימים מערכת יחסים כזו: ה"זכור" זוכר כל העת את העצם, ואילו ה"שמור" מעניק את השם על־ידי קביעת גבולות. אחדותם, "בדיבור אחד", היא המהווה את השבת, את שמחת הזיווג בין ישראל וה', בין עולם הזה והעולם הבא, ומטעימה את ההוויה כולה מטעם מנוחתה.

לשם ולתפארת ולתהילה. השבת היא תהילתם ותפארתם של ישראל. לכאורה הדבר פשוט, שהרי השבת היא מצווה, ועל כל המצוות נאמר "וה' האמירך היום להיות לו לעם סגולה, כאשר דבר לך, ולשמר כל מצותיו... לתהילה ולשם לתפארת" (דברים כו יח־ט), אך קיים רובד עמוק יותר ומיוחד לשבת. השבת היא שמחת הכלולות של ישראל וה', ומה יפה יותר מכלה ביום חופתה? מתנת השבת מפארת את כנסת ישראל, ומרוממת אותה מעל כל גויי העולם, להבהיק באור יקרות של זיכרון ושמירת הדיבור אותו שמעה, לייחד ולאחד את ה' ועולמו.

לְקִרְאָת שַׁבָּת לְכוּ וְנִלְכְּהָ. כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה. מֵרֵאשׁ מְקַדְּשׁ נְסוּכָה. סוּף מַעֲשֵׂה בְּמַחְשָׁבָה תַּחְלָה.

לקראת שבת לכו ונלכה. האיש מכיר עצמו כחצוי. אדם הראשון נולד שלם, אך כאשר התעורר מהתרדמה גילה שהוא חסר, חצוי, כאשר ניטלה ממנו צלע על־ידי ה'. בתוכו חי עדיין זיכרון היותו שלם, המניע אותו לצאת ולחזור אחר שלמותו

האבודה. האשה, לעומת זאת, אינה מכירה עצמה אלא מאחר הנסירה, ומצבה החצוי נתפס בעיניה כמובן מאליו, ולא כ"חידוש" כמו אצל האיש. משום כך התנהגותה של האשה פסיבית מזו של האיש. אמנם תמיד תיוותר מבקשת ונוקקת, אך כמיהתה אינה מיתרגמת למסע חיפושים, שכן לכך דרושה הידיעה מה מחפשים, זיכרון עמום של השלמות שנותר רק אצל הזכר. אמנם, ברגע שפותח האיש במסעו אליה, מתעוררת גם האשה וחשה בתוכה את העומד לפקוד אותה, היא מפנה מבטה וליבה אליו (ובאינטואיציה נשית היא גם יודעת מהיכן מגיע הדבר) ומתחילה לצעוד גם היא לקראתו.

כך בדיוק מתוארים הדברים כאן: השבת היא בת זוג, כדברי ר' חנינא, שהיה מתעטף בערב שבת ואומר "בואו ונצא לקראת שבת המלכה", וההליכה אליה נעשית מיוזמתנו – "לכו ונלכה". ישראל עוזב את החול, את מציאותו החסרה, ומוסיף עליו מהקודש, להקדים ולקבל את פני השבת, בת-זוגו. ההליכה אליה היא "לקראת", וזו מציינת שניים הבאים אחד אל השני, כמו "וילך משה לקראת חותנו", מפני שגם השבת נענית לקריאתנו והולכת ושורה בנו.

כי היא מקור הברכה. מקור הברכה הוא בריבוי ובשניות, בהופעת דבר נוסף מעבר לאחד המושלם. השני הוא התברכות הראשון שהוליד "יש" נוסף, וממנו יכולה להימשך הברכה הלאה, להתרבות והתפרטות אינסוף. השורש ב.ר.ך מייצג זאת היטב: שלושת אותיותיו הן צורות האחדות, העשרות והמאות של המספר שתיים.

אך זאת יש לדעת, שעושר הריבוי מגיע דווקא מן האחדות הפשוטה; שמהומת העשייה שואבת את כוחה דווקא מן המנוחה והפסיביות. לא ימי החול יוצרים את האפשרות לנוח בשבת, דווקא מנוחת השבת היא המעניקה כוח לעמול וליצור בשאר השבוע. יש בה משהו, בדממה השבתית, שמחבר אותנו לנוכחות גבוהה וכבירה יותר מכל מפעלי הפאר של ימי החול. המודעות להתקיימותה ברקע וההתכללות בה מעניקה השראה ויכולת יצירה גדולים פי כמה.

איש דרכו לכבוש, לפעול ולשנות סדרי עולם, אך לכל זאת לא תצלח ידו ללא בית ושורשים, המזכירים לו שהילוכו בעולם נעשה מכוחו של משהו גדול בהרבה, שהוא נטוע בתוך רקמת חיים מלאה אור וטוב, המסוגלת אפילו להוליד מתוכה חיים חדשים.

אך גם צד שני למטבע: בעצם קיומה של האשה, בעובדת היותה שנייה, היא מאפשרת את מציאות מושג הברכה. היא המקור לכך שיכולים לזרום שפע וברכה מהאחד אל השני, ובלעדיה היה הראשון אטום ומכונס בגבולות עצמו. אולי גם על השבת ניתן לומר כך: קיומה כבת זוג של ישראל, שבה הוא משקיע ואותה הוא מכבד בכל מאודו, מעוררת זרימת ברכה ושפע טוב ממנו אליה, כי היא מקור הברכה.

מראש מקדם נסוכה. "מעולם נסכתי מראש, מקדמי ארץ" (משלי ח כג) אומרת החכמה על עצמה, מפני ש"ה' בחכמה יסד ארץ" (משלי ג ט), וטרם הבריאה הייתה היא נסיכה על הכל, להוותו ולהחיותו. כמוה – השבת, עוד מראש מקדם יועדה היא להיות המשפיעה ומקור הברכה לימי החול. דבר זה אף רמוז במילה "שבת": האותיות שלפני ("מקדם") אותיותיה, הן האותיות ר', א', ו-ש', וראש זה, כשהוא מתפתח ומשתלשל לעולם, נעשה שבת, וככל נסיך נמשחת השבת למלכה על כל הימים, כאמור.

סוף מעשה במחשבה תחילה. התכלית עולה ראשונה במחשבה ומיושמת אחרונה, מפני שבתחילה מצוירת בראש המטרה, ורק אחר כך הדרכים להגיע אליה. לפיכך, רק מבט על סוף המעשה יוכל ללמדנו מה עלה בתחילת המחשבה. "משל למלך שעשה לו חופה וציירה וכיירה, ומה הייתה חסרה? כלה שתכנס לתוכה. כך מה היה העולם חסר? שבת!" (בראשית רבה ט י). זאת מפני ששבת היא מגמת כל הבריאה, ובה מתעלה המציאות לשיאה, מקבלים ימי החול את משמעותם, ואחדות-הכל הנכספת, זו שאחר הירידה לעולם החול, מושגת.

רצונו של הקב"ה למלוך ולהשפיע את טובו בתחתונים הוא שהיווה את השבת, ובסוף מעשה הבריאה מוצאים אנו אותה כחותם הכל. ניתן ללמוד זאת גם מהתבוננות בבן-זוגה של השבת – ישראל. ישראל קדמו לכל, מפני שהם הביטוי המזוקק ביותר של הרצון הא-להי העומד בתשתית הבריאה, והשבת, בת זוגו, מאפשרת לו להיאחז שוב באחדותו עם בורא עולם.

כמו השבת בימים, כך האשה בבריאה, אחרונה להופיע, ומהייתה אחרונה נלמד על קדמות הרצון לבראה, מפני שהאשה כמקבלת ונזקקת מהווה קוטב נגדי מושלם לרצון הבראשיתי להשפיע ולמלוך. אולם, כמו שהשבת עצמה אינה בעלת חשיבות ללא ימי החול הקודמים לה, וישראל השומרים אותה, כך האשה כשלעצמה זקוקה לקשר ושייכות, כדי שתתממש הווייתה ויבראו מתוכה חיים חדשים.

אנו נמשכים, אם כן, לצעוד לקראת מקור הברכה, לקראת ההתאחדות עם שורש הבריאה, שכולה לא נועדה אלא להפגש עם בת הזוג ולממש במעשה את תחילת המחשבה הא-להית.

**מְקַדֵּשׁ מְלֶךְ עִיר מְלוּכָה. קוֹמֵי צְאֵי מִתּוֹךְ הַהֶפְכָּה.
רַב לְךָ שֶׁבֶת בְּעַמְּךָ הַבְּכֹא. וְהוּא יַחְמוּל עָלֶיךָ חֲמֵלָה.**

מקדש מלך עיר מלוכה. כל זוג זקוק לבית, למקום ומסגרת לבנות בו את הזוגיות. ומהו הבית בעולם? ירושלים, מכון לשבת ה'. בין הריה שוכן בית-המקדש, מקום בו הבית והמקדש חד הם. ובקודש-הקודשים, ליבו של המקדש, עומדים הכרובים ופניהם איש אל אחיו. זוהי עיר המלוכה, בה מתממשת תאוות ה' לעשות לו דירה בעולם, וממנה עולה לריח ניחוח עבודת התחתונים והתמסרותם כלפי מעלה.

קומי צאי מתוך ההפכה. ירושלים נתונה בתוך הפכה. עליונים למטה ותחתונים למעלה. ממכלל יופי הפכה לעיר מושפלת ובזויה, אשר כל רואיה ילעיגו לה. במובן מסוים זהו מצבו של כל אדם בימי החול, בהם הוא משועבד בנפשו וגופו אל העולם. במקום שתאיר נשמתו הגדולה וצלם א־להים שבו יוכר.

ככל בת זוג, קשה לכנסת ישראל, כשאינה מיוחדת לדודה. חינה הוא חסר משמעות ועלול אף למשוך לחטא, כשרונותיה מבוזבזים לריק, ואת ליבה המשתוקק אין מי שימלא. בתוך ההפכה. במובן זה, השבת והגאולה חד הן. "כד עייל שבתא איהי אתייחדת ואתפרשת מסטרא אתרא, וכל דינין מתעברין מנה" (מתוך "כגוונא"), השכינה הקדושה משתחררת בשבת מכל צד "אחר", שאינו שייך למהותה המקורית, ואיתה הופעותיה השונות – כנסת ישראל בין העמים, וארץ־ישראל, שבליבה ירושלים, בארצות. כדי להגיע לגאולה הזאת משדל אותה בן הזוג במילים רכות – קומי, צאי, שכן רצונך להיגאל ויכולתך לעשות צעד משלך, הינם קריטיים להצלחת הייחוד הנכסף.

רב לך שבת בעמק הבכא. "במסתרים תבכה נפשי מפני גְּנֵה'... מקום יש לו לקב"ה ומסתרים שמו" ובו הוא בוכה (תגיגה ה ע"ב). כל עוד לא השלימה הבריאה את גאולתה, את שאיפתה הפנימית ביותר, ישנם בתוככי תוכה כאב וגעגועים אין קץ. כל ניסיון לחדור פנימה, למודעות עמוקה יותר, מגלה שבעומק הגדול ביותר שוכן הבכי, עמק הבכא.

אך עם כל שמחת הפורקן שבבכי, עם כל אהבת המפגש עם געגועי הנשמה וכמיהתה, אסור להתמכר לכך, לראות במצב זה את חזות הכל. אסור "להתיישב" בעמק הזה, אלא לדעת לממש את מושא הבכי, להצליח לומר "די" ולקצור ברינה.

יש קסם גדול בבדידות. הגעגועים, החיפוש, הדימיונות האין סופיים על השמחה העתידה לבוא על אלף צבעיה ומליון גווניה, והכאב על היותה בלתי מושגת, לא נתפסת. קשה מאד לוותר על כל זה למען בן זוג אחד, למען חיי עמל משותף ולעיתים אפור ולא מרגש. גם לעם ישראל קשה הדבר, לוותר על עולמות נפלאים למען ארץ־ישראל ממשית על חצריה וקרפיותיה, עבור הגאולה. בשלב הזה נתקפים פתאום חולשה ועייפות. "פשטתי את כותנתי, איככה אלבשנה? רחצתי את רגלי, איככה אטנפם?" והשהייה במיטת החלומות על הדוד נראית נעלה יותר מההיענות לדפיקותיו על הדלת. על־כן פונה הדוד ואומר "רב לך שבת בעמק הבכא", כי הכאב אינו המגמה הסופית, ומוכרחים לדעת מתי לקום ולצאת מתוכו, מתוך ההפכה.

והוא יחמול עליך חמלה. עם כל מה שעבר עליה, מביטה הרעיה אל הדוד ורואה בפניו את אהבתו אליה למרות חולשתה, את רחמיו כלפיה על אף כל נפילותיה. זו התמלה, היכולת לחוש קשר גם למה שאינו מושלם, וממילא היכולת להודות שאני איני מושלם. אך דווקא תחושת האחדות הזו פורצת דרך להכרת השלמות

שמעבר לכל מקרי העולם והתכסויותיו, ומן השיתין נשאבת הקריאה "כולך יפה רעיתי ומום אין בך".

בואי בשלום עֲמֶרְת בְּעֵלָהּ. גַּם בְּשִׁמְחָהּ וּבְצִהָלָהּ.
 תוֹךְ אָמוּנִי עִם סָגְלָהּ. בּוֹאִי כְלָהּ. בּוֹאִי כְלָהּ.
 תוֹךְ אָמוּנִי עִם סָגְלָהּ. בּוֹאִי כְלָהּ שְׁבֵת מְלֻכָתָא.

בואי בשלום עטרת בעלה. גדולה נתינתה של האשה מזו של האיש. האיש משפיע ממעשיו ומעמלו על האשה, אך האשה, בקבלתה ממנו, נותנת לו את היכולת לצאת מעצמו, לחרוג מגבולותיו האישיים, ולגלות את המרחבים המצויים בקשר. בנתינתו לה, מוצא האיש עצמיות עמוקה יותר, ולומד לזהות את עצמו עם משהו שהוא מעבר לו. סוף סוף מוצא האיש את עצמו, ומגלה שעצמיות זו נתונה דווקא בבת הזוג, שהרי אם הוא נותן לה, ובכך הוא מתגלה, כנראה שמלכתחילה שורש קיומו הוא ממנה ובה.

כך מבהיקה תוכנה חדשה של מהותה של בת הזוג – "משל למלך שהייתה לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר... לא זו מחבבה... עד שקראה אמי" (שמות רבה נב ה) – היא אם ומקור לבן זוגה, כי בפגישתו איתה הוא שב למצב הקמאי, בו גבולותיו לא משמשים לו חומות, והוא כלול בהוויה רחבה יותר. כך מעטרת השבת את ימי החול, ואשת החיל הופכת לכתר המתנוסס בראש דודה, כמו כל כתר שנוצר מהיות העם נתון להנהגת המלך, ורק כך מעניק לו את משמעותו וכתרו.

אך רק כשהכתר מיוחד למלך, ואין רשות לאיש בלתו לחובשו – רק כך הוא ממלא את תפקיד הממלכה. גם השבת מיוחדת לישראל ואסורה על כל העולם, שכן גוי ששבת חייב מיתה. היא מיוחדת לעשייה רוחנית ואסורה בכל דבר חולין, על-אף שעל ימי החול היא מולכת. כמות האשה המתקדשת על בעלה ונאסרת על כל העולם כהקדש. מעשה זה, של הבדלת השבת מימי החול וקבלתה עלינו, הוא רגע הקידושין בין עם ישראל לשבת. וגם בין הקב"ה לעם ישראל. זהו רגע של שלום, השלמות הנכספת, בה מצאו חלקי הבריאה השונים את מקומם, את ההרמוניה הראויה להם, ויכולים הם לחדול ממלחמותיהם לשמירה על זהותם.

גם בשמחה ובצחלה. איכשהו, משכיחה אפרוריותם של ימי החול מאיתנו את השמחה, ומלבישה אותנו במעטה שאינו מאפשר אפילו ליכוד לרצות לשמחה. החיים נתפסים כמעגל אין-סופי נטול ברק ואור, והנפש מתרגלת שלא לשאוף ליותר מזה, ובמובן מסוים – אף לא להאמין בסיכוי לחוויות חיים אחרת.

בדיוק בנקודה זו מגיעה השבת, ומביאה איתה עולם אחר לגמרי: אחדות והרמוניה ללא גבול, התממשות כל תקוות השלום והאהבה האפשריות, רפואה ומנוחה ממהומת החיים. כאן מתגלה מה שעומד באמת בתשתיתו של עולם, ואך מחכה לבקוע ולהתפרץ על פני כל – השמחה. זוהי ברירת המחול של הבריאה,

מצבה הטבעי, וכל סטייה ממנו נובעת מעיוות ביחסים בין חלקיה השונים, שככל עיוות אינו עשוי להאריך ימים, אלא להיתקן ולשמש אבן חן זוהרת במפעל היצירה האלהי.

תוך אמוני עם סגולה. את חיותה מקבלת הבריאה רק מבוראה, והיא כשלעצמה אינה מסוגלת להתקיים לרגע. כל כולה השתוקקות וכמיהה להיעשות כלי לאור העליון. מאידך, אור זה עצמו מתגלה אלינו גם כזקוק, וכאילו אינו קיים אלא כדי לצאת לפועל ולהחיות את בת זוגו. אך קודם שנוצר המפגש הזה ביניהם, מניין תאצור היא בקרבה כוח לפנות אל דודה, הרי ריקה וחשוכה היא, נטולה כל יכולת? והוא, כיצד ידע להאיר לה בעודו מכונס כביכול בתוך עצמו, באשר עוד לא נמצאה משמעות להארתו?

כיצד בדבר יש לשאול: אין השבת יכולה לחול אלא על מי שהם "אמוני", שנותנים בה ובמנוחתה אמן, ובאים לפקדה ברחמים. אך כיצד ייעשו הם מאמינים ללא אור השבת שיזרח בהם?

נראה ששעה זו של כניסת השבת מיוחדת היא לבריאת צבת בצבת, לחיבור אל נקודה שהיא מעל גדרי זמן ומערכות סיבה ומסובב, ובתוכה חיה כבר עתה אותה אחדות מושלמת, בה אין מקום למי מבני הזוג להתנהג כיש נפרד, וממילא נעלמות כל הקושיות העלולות להיווצר מכך. זוהי הסגולה, הנגיעה בנקודת הנצח שאינה שועה לעולם למקרי הזמן, וצרורה תמיד בתומת טהרתה, שם אחד המה, הרעיה והדוד.

בזה דומה שעה זו לחופה בנישואי איש ואשה. גם שם נדרש לשם קירוב הרחוקים, בני הזוג, כוח פלאי שלמעלה מגדרי עולם הזה, ולעולם לא יכול להיות מוסבר על-פי אופני החשיבה הסיבתית הרגילה. את הפלא הזה חש כל זוג בתחילת דרכו, וממנו שואבים מעיינות אהבה לתוך ימי הנישואין הארוכים. הסגולה היא שמלמדת על היות בני הזוג מסוגלים וראויים מלכתחילה להתאחד. כך נכנסת השבת ושורה בתוך אמוניה-מאמיניה, וסגולתם האחת פורצת אל תוך העולם הזה ואוחזת בהם לקרבם ולדבקם – חול ושבת, איש ואשה, צבת בצבת עשויה.

בואי כלה, בואי כלה. כמו הפתיחה, גם חתימת "לכה דודי" היא זוגית. פעמיים אומרים אנו "בואי כלה", פעם פונים לימין ופעם לשמאל. בואי כלה – לזכור את יופיך ואהבתך. בואי כלה – לשמור את גבולותיך ולייסד את ביתך. בואי כלה – ועולמנו הרוחני יפרח ויאיר. בואי כלה – וצדדינו המעשיים יתברכו ממקורך. בואי כלה – והיי מיוחדת לנו ומקודשת, ומתוך כך – בואי כלה, והסתלקי מכל מגע אחר. בואי כלה – לעצמותנו שאינה ניתנת להיגדר כלל, בואי כלה – ותתאחד עצמיות זו עם כל גילויה בזרימה שוטפת ובהתאמה מושלמת. בואי כלה – ביום ההוא יהיה ה' אחד. בואי כלה – ושמו אחד. בואי כלה, שבת מלכתא.

מקורות:

סידור צלותא דאברהם

סידור אוצר התפילות

סידור הגר"א

סידור רש"ר הירש

עולם התפילות – מונק

הסידור והתפילה – הרב עדין אבן ישראל

פרופ' יהודה רצהבי, לכה דודי של המקובל רבי שלמה אלקבץ ומקורותיו,

מחניים 6

יעקב בוק, עיונים ב"לכה דודי", סיני קב